

Portrészlet az orosz irodalomból

4. Joszif Brodskij

1987-es Nobel-díjig hazájában – és nálunk is – alig írták le a nevét; Szolzsenyicint legalább rendszeresen gyalázták, Brodskijról igyekeztek megfedkezni. Ugyanakkor versei gépírással szamizdatokban terjedtek, külföldön kiadott könyveit hazalopták, kézzől kézre adták – minden valamirevaló irodalmár tudta, hogy ő a korszak egyik legjelentősebb orosz költője, sokak szerint a legnagyobb. A Nobel-díj odaítélése idején már tizenöt éves kényszerű emigrációban élt.

Már a pályakezdet is rendhagyó volt. A leningrádi fiatalos iskolai tanulmányait sem fejezte be, hogy minden idejét a költészetnek szentelhesse. Barátai szereztek számára műfordítói megbízásokat – ezekből tengődött, mert verseit csak elvétve közölték. 1964-ben – 24 évesen – „tunyejadsztvo”, azaz közveszélyes munkakerülés címén perbe fogták és öt év száműzésre ítélték. Hiába léptek fel az érdekében tekintélyes írók, költők, köztük Anna Ahmatova is, a bíróság még a fordítói munkában is terhelő körülményt látott – Brodskij akkor még nem tudott nyelveket, baráti nyersfordítások alapján dolgozott, azaz a szovjet törvények szerint „idegen munkát zsákmányolt ki”. Tizennyolc hónapot töltött egy nyomorúságos északi faluban. A mentőakció végül sikerrel járt, de a költő neve többé nem került le a feketelistáról – közlésekről, könyvről nem is álmodhatott. A szamizdatos szerzők között viszont előkelő helyet foglalt el – kötetnyi versét adták a kezembe nekem is, amikor 70–71-ben Leningrádban tanultam. Márpedig az a költő, akivel egy egyszerű magyar diákot is meg kell ismertetni, nagyon fontos lehet a híveinek! Először Post aetatem nostram című hosszú versciklusát olvastam – a versek a bizánci birodalomról szóltak, de nyilvánvaló volt, hogy Bizáncot a Szovjetuniót kell érteni. A nagyszerű verssel való találkozásomat 17 évvel később, már Brodskij fordítva, versben is megírtam – majdnem két évtizedig parázslott bennem az élmény. Ha erőltetem, talán össze is hoznak Brodskijjal, de ehhez túl félszeg voltam, meg már akkor is sejtettem, hogy nagy és „nagy” költőket jobb a verseikből megismerni, a személyes találkozás gyakran

kiábrándító. (Viktor Szoszora esetében ez „be is jött”.) Amikor 74-ben ismét Leningrádban jártam, Brodskij már Amerikában élt – 72 ószén egyszerűen kiutasították, bár kézzel-lábbal kapálózott ellene. (Ugyanez történt Szolzsenyicinnel is.)

Joszif Brodskij – talán zsidó származásából eredő „öröklött” kozmopolitizmusának köszönhetően – gyorsan magára talált Nyugaton; igaz, még nagyon fiatal volt – 32 éves korában kellett elhagynia szülőföldjét –, a végre és gyors egymásutánban megjelenő kötetek (oroszul és angol fordításban) is erős ösztönzést jelenthettek számára – nem érte el az „emigrációs betegség”, külföldön is jelentős műveket alkotott. Ezért a Nobel-díj sem csak a száműzöttnek szólt, ellenkezőleg: Brodskij az emigrációs tapasztalatok érlelték igazán nagy költővé. Lírai hangvételét az irónia uralja: szülőhazája furcsa, elesett figuráiról szeretetteljes, Amerikáról távolságtartó, népe zsarnokairól megvető iróniával ír – bennünket, magyarokat egy kicsit Petri Györgyre emlékeztet, azzal a nem csekély különbséggel, hogy Brodskij formaművész, az orosz verselés megújítója, Weöres Sándor-i érdemei is vannak, míg Petri ezen a területen nem jeleskedik... Voltaképpen borzasztó undok ember lehet ez a Brodskij, intellektuális fölénye erős fölényérzettel társul – ez a versekből is kitetszik –, ugyanakkor megejtően kedves és elesett is tud lenni, amikor egy-egy régi asszonyról és a legnagyobb, reménytelen szerelemről: Oroszországról vall. Egy vallomással én is tartozom: amíg fordítottam (kb. ezer sort – a magyar Brodskij-kötet kétharmadát), teljesen a hatása alá kerültem, még ha ez a fordítások színvonalán nem is érződik szükségyszerűen. Ironikus világföle-emelkedettségét csodálom és irigylem, bár nem érzem adekvát kelet-közép-európai magatartásnak. Brodskij „otthon” írott verseit elég megkarcolni, kiserken belőlük a vér – az Amerikában írottak olyanok, mint a jégcsapok; megfogod őket, és megdermed a kezed, mire megolvadnak...

(Fordításaimat az Európa Könyvkiadó 1988-as, Post aetatem nostram című kötetéből válogattam.)

BAKA ISTVÁN

JOSZIF BRODSZKIJ VERSEI

Egy zsarnokra

*E kávéházba járt: itt görnyedett;
civilben még – kopott posztókabátban.
Később a jámbor törzsvendégeket
lecsukta mind, a világkultúrával
így végzett, bosszút állt (nem rajtuk ám,
csak az Időn), mert nem volt rangja, pénze,
unatkozott, s a huszonegyes évben
csatákat veszített egymás után.*

*Nem élte túl a bosszú az Időt.
Most zene harsog, tréfákon derülnek
az emberek nyüzsgöve. Ám előbb
körülsandítanak, mikor leülnek.
Körül matt műanyag, nikkel, vakít;
brómnátriumszagú a sütemény is.
Záróra tájt, színházból jöve, mégis
– inkognitóban bár – őt látjuk itt.
Felpattan mind, amikor ő belép.
Ki kötelességből, ki az örömtől.
De ő egy csuklómozdulattal rögtön
leinti őket: ennyi épp elég.
Kávéját issza – jobb, mint hajdanán,
elterpeszkedve peracet ropogtat,
oly finomat, hogy dicsérnék talán
ők is, ha feltámadnának, a holtak.*

Dido és Aeneas

*A nagy ember az ablaknál merengett,
s a nőnek egy világ határa volt
a férfi széles görög tunikája,
melynek redőzete az elcsitul
tengert idézte.*

*Az ablak előtt
állt Aeneas, s tekintete oly távol
volt már e várostól, hogy ajkai
bezárultak, mint kagyló héja, melyben
moraj lakik, s a serleg horizontja
is moccanatlan volt.*

Dido szerelme

*halacska volt csak – képes volna tán
hajója tajtékzó nyomát követni
a karcsú test, s szilaj hullámokat
hasítva utolérhetné – de ő
képzetelemben már a partra lépett.
S a tenger könnytengerre változott.
De, köztudott, a kétségbeesés
pillanatában támad fel gyakorta
a kedvező szél... Így hát a nagy ember
elhagyta Karthágót.*

*Dido csak állt
a máglyánál, melyet a katonái
gyújtottak meg a városfal tövében,
és nézte, hogy a tűzben délibábként
remegve, füst és lángok közt, hogyan
dőlt össze, hull szét hangtalan Karthágó
sok évvel Cato jóslata előtt.*

A fenevad helyett

*A fenevad helyett ketrecbe engem zártak,
a barakkfalra ráégettem szöggel, mennyit kaptam,
ruletkeztem a tengerparti nyárban,
ebédeltem az ördög tudja, kivel, frakkban.
Gleccserről a világ felét szemügyre vettem,
háromszor elmerültem, szétcincáltak kétszer.
Elhagytam az országot, ahol születtem.
Városnyi ismerős feledte el, hogy éltem.
Köszáltam sztyeppen, mely a hunokra emlékezik tán,
azt hordtam ott, mi most van épp divatban,
vettem rozst, kátránypapírral fedtem be a pajtát,
és bor helyett csak száraz vizet ittam.
Az örök sötét pupillái álmaimba visszajárnak,
héját is megrágtam a száműzéses kenyerének,
torkom minden hangot kiadhatott, mi nem kiáltás;
suttogni kezdem hát. Most vagyok negyvenéves.
Mit mondhatok az életről? Hogy hosszúnak találtam.
Amivel szolidáris vagyok, az a bánat.
De míg agyaggal nem tömik tele a számat,
ajkaim másra nem nyitom, csak a köszönet szavára.*

Baka István fordításai